2026-yil
7-son

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
7-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
7-son

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI JURNALI

2026-yil 7-son

UDK: 373.3:37.091.3

Urazimbetova Aygul Aralbayevna,
Profi University dotsenti, PhD

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING TAYANCH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK STRATEGIYALARNING BOSQICHLI MODELI

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tayanch kompetensiyalarni rivojlantirishni ta’minlaydigan pedagogik strategiyalarning bosqichli modeli asoslanadi. Tadqiqotda nazariy tahlil, kompetensiyaviy yondashuv mezonlarini operatsionallashtirish va amaliy kuzatuvlar orqali model komponentlari aniqlashtirildi. Natijada diagnostika, loyihalash, amalga oshirish va refleksiya bosqichlarining didaktik shartlari hamda kutiladigan natijalari tizimlashtirildi.

Kalit so‘zlar: tayanch kompetensiyalar, boshlang‘ich ta’lim, pedagogik strategiya, bosqichli model, diagnostika, refleksiya, kompetensiyaviy yondashuv.

ПОЭТАПНАЯ МОДЕЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СТРАТЕГИЙ В РАЗВИТИИ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация. В статье обоснована поэтапная модель педагогических стратегий, направленных на развитие ключевых компетенций учащихся начальной школы. Использованы теоретический анализ, операционализация критериев компетентностного подхода и элементы педагогического наблюдения для уточнения компонентов модели. Получены результаты, описывающие диагностический, проектировочный, реализующий и рефлексивный этапы и их дидактические условия.

Ключевые слова: компетенции, начальное образование, педагогическая стратегия, поэтапная модель, диагностика, рефлексия, компетентностный подход.

A STAGE-BASED MODEL OF PEDAGOGICAL STRATEGIES FOR DEVELOPING KEY COMPETENCIES IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Abstract. This article substantiates a staged model of pedagogical strategies for developing key competencies in primary school learners. The study employs theoretical analysis, operationalization of competency-based criteria, and practice-oriented observation elements to refine model components. The results systematize diagnostic, design, implementation, and reflection stages, specifying didactic conditions and expected competency outcomes, thus contributing a coherent framework for classroom application.

Keywords: key competencies, primary education, pedagogical strategy, staged model, diagnosis, reflection, competency-based approach.

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri o‘quvchilarda hayotiy vaziyatlarda zarur bo‘ladigan bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish, ularning mustaqil fikrlash, muammolarni hal etish, samarali muloqot qilish hamda o‘z faoliyatini rejalashtirish kompetensiyalarini rivojlantirishdan iborat. Shu nuqtai nazardan, kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta’limning ustuvor metodologik tamoyillaridan biri sifatida e’tirof etilib, o‘quv jarayonini faqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirishga emas, balki ularni amaliy faoliyatda qo‘llashga yo‘naltirishni nazarda tutadi. Mazkur yondashuvning samarali

amalga oshirilishi, avvalo, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning tayanch kompetensiyalarini izchil va tizimli rivojlantirish bilan bevosita bog‘liq.

Boshlang‘ich ta’lim uzluksiz ta’lim tizimining eng muhim va mas’uliyatli bosqichi bo‘lib, unda o‘quvchilarning keyingi ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyatini belgilovchi intellektual, kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarning dastlabki asoslari shakllanadi. Mazkur bosqichda o‘quvchilarga faqat o‘qish, yozish va hisoblash kabi tayanch bilimlarni berish emas, balki ularda mustaqil ta’lim olish, axborot bilan ishlash, muloqot qilish, muammoli vaziyatlarni tahlil etish, jamoada ishlash va o‘z-o‘zini boshqarish kompetensiyalarini rivojlantirish ham muhim vazifa hisoblanadi. Shu sababli boshlang‘ich ta’lim mazmunini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish bugungi pedagogika fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

So‘nggi yillarda kompetensiyaviy yondashuv ta’lim amaliyotiga keng joriy etilishi natijasida o‘quv dasturlari, davlat ta’lim standartlari va baholash tizimida muhim o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. Biroq amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, tayanch kompetensiyalarni rivojlantirish faqat ta’lim mazmunini yangilash yoki mashq va topshiriqlar sonini oshirish bilangina ta’minlanmaydi. Ushbu jarayon o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga oluvchi, o‘qitishning maqsadga yo‘naltirilgan strategiyalarini tanlashga asoslangan, bosqichma-bosqich rejalashtirilgan hamda diagnostik tahlil bilan qo‘llab-quvvatlanadigan yaxlit pedagogik tizimni talab etadi. Aynan shunday yondashuv kompetensiyalarning izchil rivojlanishini, o‘quv faoliyatining samaradorligini hamda ta’lim natijalarining barqarorligini ta’minlaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlari pedagogik strategiyalarni tanlashda alohida e’tiborni talab qiladi. Ushbu davrda o‘quvchilarda o‘quv motivatsiyasi, bilishga qiziqish, muloqot madaniyati va mustaqil o‘quv faoliyati endigina shakllanayotganligi sababli o‘qitish strategiyalarining ilmiy asoslanmagan yoki tasodifiy qo‘llanilishi kompetensiyalarning izchil rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Natijada o‘quvchilarda ayrim ko‘nikmalar parchalanib shakllanishi, bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo‘llashda qiyinchiliklar yuzaga kelishi hamda o‘quv motivatsiyasining pasayishi kuzatiladi. Shu bois kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonini oldindan loyihalashtirilgan, mantiqiy ketma-ketlikka ega bo‘lgan bosqichli model asosida tashkil etish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Pedagogika va ta’lim metodikasi sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda kompetensiyaviy ta’limning nazariy asoslari, faol va interfaol o‘qitish metodlari, refleksiv yondashuv, formatif baholash hamda o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash masalalari keng yoritilgan [1], [4], [7]. Mazkur tadqiqotlar kompetensiyalarni shakllantirishning umumiy qonuniyatlarini ochib bergan bo‘lsa-da, boshlang‘ich ta’lim sharoitida pedagogik strategiyalarni yagona metodik tizim asosida bosqichma-bosqich tashkil etish masalasi yetarlicha ishlab chiqilmagan. Xususan, diagnostika natijalarini strategiyalarni tanlash bilan bog‘lash, ta’lim jarayonini loyihalash, uni amaliyotda samarali amalga oshirish hamda yakuniy refleksiya va baholashni yagona konseptual model doirasida integratsiyalash bo‘yicha metodik tavsiyalar hali ham yetarli emas.

Amaliyot tahlili shuni ko‘rsatadiki, ko‘pgina hollarda pedagogik strategiyalar alohida metod, usul yoki texnika sifatida qo‘llaniladi. Biroq ularning o‘zaro uzviy bog‘liqligi, qo‘llash ketma-ketligi, har bir bosqichning didaktik vazifalari va kompetensiyaviy natijalari aniq tizimlashtirilmagan. Natijada o‘qituvchilar strategiyalarni tanlash va qo‘llashda individual tajribaga tayanishga majbur bo‘ladilar, bu esa ta’lim samaradorligining barqaror bo‘lishiga to‘sqinlik qiladi. Mazkur tadqiqotning ilmiy muammosi aynan shu holat bilan bog‘liq bo‘lib, u boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik strategiyalarni diagnostika, loyihalash, amalga oshirish va refleksiya bosqichlari asosida yagona metodik modelga birlashtirish zaruratidan kelib chiqadi.

Mazkur maqolaning maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan pedagogik strategiyalarning bosqichli modelini nazariy va metodik jihatdan asoslash hamda uning didaktik shartlari va amaliy imkoniyatlarini tizimlashtirishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun tayanch kompetensiyalar boshlang‘ich ta’lim kontekstida operatsion jihatdan talqin qilindi, strategiyalarni tanlashga ta’sir etuvchi didaktik omillar aniqlandi, diagnostika, loyihalash, amalga oshirish va refleksiya bosqichlaridan iborat metodik model ishlab chiqildi hamda har bir bosqich bo‘yicha pedagogik vazifalar, kutiladigan natijalar va baholash mezonlari ilmiy asoslandi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda kompetensiyaviy yondashuv boshlang‘ich ta’lim amaliyoti bilan uzviy bog‘langan holda pedagogik strategiyalarni bosqichma-bosqich rejalashtirish, amalga oshirish va baholash imkonini beruvchi konseptual model taklif etiladi. Mazkur model o‘qituvchilarning metodik faoliyatini takomillashtirish, ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish hamda o‘quvchilarning tayanch kompetensiyalarini izchil rivojlantirishga xizmat qilishi bilan ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqot kompetensiyaviy yondashuv, faoliyat nazariyasi hamda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasining didaktik tamoyillariga tayangan holda amalga oshirildi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini kompetensiyaning bilim, ko‘nikma, malaka, qadriyat va munosabatlarning integrativ birligi sifatidagi talqini tashkil etadi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, kompetensiya faqat nazariy bilimlarni egallash bilan cheklanmaydi, balki ularni turli o‘quv va hayotiy vaziyatlarda samarali qo‘llash orqali namoyon bo‘ladigan amaliy natija sifatida qaraladi [4], [7]. Shu sababli boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilarining tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish jarayoni o‘quvchilarning faol ishtiroki, mustaqil bilish faoliyati hamda refleksiv tahliliga asoslangan yaxlit pedagogik tizim sifatida talqin qilindi.

Tadqiqot metodologiyasida uchta o‘zaro bog‘liq yo‘nalish uyg‘unlashtirildi. Bular nazariy tahlil va sintez, konseptual modellashtirish hamda amaliy kuzatuv metodlaridan iborat bo‘lib, ular bir-birini to‘ldiruvchi ilmiy yondashuvlar sifatida qo‘llanildi. Mazkur metodlarning integratsiyasi tadqiqot obyektini har tomonlama o‘rganish, nazariy xulosalarni amaliy kuzatishlar bilan asoslash hamda ishlab chiqilgan modelning didaktik asoslanganligini ta’minlash imkonini berdi.

Nazariy tahlil doirasida boshlang‘ich ta’lim didaktikasi, kompetensiyaviy ta’lim, pedagogik strategiyalar, refleksiv pedagogika, faoliyat nazariyasi hamda formatif baholashga oid ilmiy manbalar tizimli ravishda o‘rganildi. Tadqiqot davomida mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari qiyosiy tahlil qilinib, ularning o‘xshash va farqli jihatlari aniqlandi. Shuningdek, tayanch kompetensiyalarni rivojlantirishga ta’sir etuvchi didaktik omillar, pedagogik shart-sharoitlar hamda strategik yondashuvlarning nazariy asoslari umumlashtirildi. Tahlil natijasida tadqiqot modeli uchun zarur bo‘lgan asosiy kategoriyalar, jumladan, pedagogik strategiya, bosqichli rivojlantirish, diagnostika, refleksiya va formatif baholash tushunchalarining mazmuni aniqlashtirildi [1], [2], [5], [8].

Nazariy sintez bosqichida turli pedagogik konsepsiyalarning ilmiy jihatdan asoslangan g‘oyalari yagona metodik tizimga integratsiyalashtirildi. Bunda kompetensiyaviy yondashuvning maqsadlari faoliyat nazariyasining tamoyillari bilan uyg‘unlashtirilib, pedagogik strategiyalarni izchil bosqichlarga ajratishning mantiqiy modeli ishlab chiqildi. Natijada tayanch kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonini diagnostika, loyihalash, amalga oshirish va refleksiya bosqichlari asosida tashkil etishga xizmat qiluvchi konseptual asos yaratildi.

Konseptual modellashtirish tadqiqotning markaziy metodlaridan biri sifatida qo‘llanildi. Ushbu metod pedagogik jarayonni o‘zaro bog‘liq elementlardan tashkil topgan boshqariladigan tizim sifatida tasvirlash, bosqichlar o‘rtasidagi funksional bog‘lanishlarni aniqlash hamda har bir bosqichning maqsadi, mazmuni, pedagogik vositalari va kutiladigan natijalarini tizimlashtirish imkonini berdi. Modellashtirish jarayonida bosqichlar faqat vaqt ketma-ketligi sifatida emas, balki o‘qituvchining didaktik qarorlar qabul qilish algoritmi sifatida talqin qilindi. Bunda dastlab o‘quvchilarning mavjud kompetensiyalari diagnostika qilinadi, olingan natijalar asosida

pedagogik strategiyalar loyihalashtiriladi, keyinchalik ular sinf amaliyotida izchil amalga oshiriladi hamda yakuniy bosqichda refleksiya va formatif baholash orqali o‘quv jarayoniga zarur tuzatishlar kiritiladi. Bunday yondashuv pedagogik faoliyatning uzluksiz takomillashuvini ta’minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqotda amaliy kuzatuv metodidan ham foydalanildi. Kuzatuvlar boshlang‘ich sinf darslari jarayonida o‘quvchilarning o‘quv topshiriqlarini qabul qilishi, ularni bajarish strategiyalarini tanlashi, guruhli va juftlikdagi hamkorlik faoliyati, o‘qituvchi bilan muloqoti hamda o‘z faoliyatini nazorat qilish jarayonlarini tahlil qilishga yo‘naltirildi. Shuningdek, o‘quvchilarning refleksiv fikrlash elementlarini namoyon etishi, xatolarni aniqlashi va ularni mustaqil bartaraf etish jarayoni ham kuzatildi. O‘qituvchilarning qayta aloqa berish usullari, rag‘batlantirish strategiyalari va formatif baholash vositalaridan foydalanish amaliyoti ham metodik nuqtai nazardan tahlil qilindi. Mazkur kuzatuvlar eksperimental tadqiqot sifatida emas, balki ishlab chiqilgan nazariy modelning amaliy qo‘llanish imkoniyatlarini aniqlashtirish, uning didaktik asoslanganligini tekshirish va model komponentlarini takomillashtirish maqsadida amalga oshirildi.

Tanlangan metodologik yondashuv tadqiqot maqsadiga to‘liq mos keladi. Chunki pedagogik strategiyalarning bosqichli modeli, avvalo, nazariy jihatdan asoslangan konseptual konstruksiya hisoblanadi. Uni ishlab chiqish turli ilmiy manbalarda tarqoq holda uchraydigan didaktik g‘oyalarni yagona metodik tizimga keltirishni talab etadi. Shu bilan birga, modelning samaradorligi faqat nazariy asoslar bilan emas, balki boshlang‘ich ta’lim amaliyotining real sharoitlari, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlari hamda pedagogik faoliyatning mavjud imkoniyatlarini hisobga olishi bilan belgilanadi. Shu sababli tadqiqotda nazariy tahlil konseptual modellashtirish bilan, modellashtirish esa amaliy kuzatuv natijalari bilan o‘zaro integratsiyalashgan holda qo‘llanildi.

Tadqiqot davomida tayanch kompetensiyalarni baholash uchun operatsion mezonlar tizimi ishlab chiqildi. Ushbu mezonlar o‘quvchining o‘quv topshirig‘ini to‘g‘ri anglay olishi, maqsadga muvofiq strategiyani tanlashi va qo‘llashi, o‘z fikrini dalillar asosida ifodalashi, hamkorlik faoliyatida mas’uliyatni taqsimlay olishi, o‘z faoliyatini nazorat qilishi, xatolarni aniqlashi va ularni mustaqil ravishda tuzatishga intilishi kabi ko‘rsatkichlarni qamrab oldi. Mazkur ko‘rsatkichlar ishlab chiqilgan bosqichli modelning har bir komponenti bo‘yicha kutiladigan natijalarni tavsiflash hamda pedagogik strategiyalar samaradorligini baholash uchun metodik mezon vazifasini bajardi [6], [9].

Tadqiqot natijalari asosida pedagogik strategiyalarning bosqichli modeli o‘zaro uzviy bog‘langan to‘rtta asosiy bosqich – diagnostik yo‘naltirish, strategik loyihalash, sinf amaliyotida amalga oshirish hamda refleksiv baholash va qayta loyihalash bosqichlaridan iborat tizim sifatida ishlab chiqildi. Mazkur modelning nazariy asosi kompetensiyaviy yondashuv va faoliyat nazariyasiga tayangan bo‘lib, unda tayanch kompetensiyalarni rivojlantirish jarayoni alohida metod yoki texnikalar yig‘indisi emas, balki aniq maqsad, didaktik shart-sharoitlar, pedagogik strategiyalar, baholash mezonlari va uzluksiz qayta aloqa mexanizmlariga asoslangan yaxlit tizim sifatida talqin qilinadi. Modelning asosiy afzalligi shundaki, u pedagogik faoliyatni izchil rejalashtirish, amalga oshirish va takomillashtirish imkonini beradi hamda o‘qituvchining metodik qarorlarini ilmiy asoslashga xizmat qiladi. Har bir bosqichning didaktik vazifalari, qo‘llaniladigan pedagogik strategiyalar, o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari hamda kutiladigan kompetensiyaviy natijalar tizimli ravishda aniqlashtirildi.

Diagnostik yo‘naltirish bosqichi modelning boshlang‘ich va muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu bosqichda o‘qituvchi o‘quvchilarning tayanch kompetensiyalarining shakllanganlik darajasini aniqlash, ularning individual xususiyatlari, ehtiyojlari va rivojlanish imkoniyatlarini o‘rganishga yo‘naltirilgan diagnostik faoliyatni amalga oshiradi. Diagnostika jarayonida o‘quvchilarning o‘quv topshirig‘ini anglash darajasi, muammoni tahlil qilish qobiliyati,

o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda ifodalashi, muloqot madaniyati, hamkorlikda ishlash ko‘nikmalari, mustaqil qaror qabul qilishi hamda o‘z faoliyatini nazorat qilish qobiliyati kabi ko‘rsatkichlar baholanadi. Mazkur bosqichda kuzatuv, diagnostik savollar, mini-topshiriqlar, suhbat, formatif baholash elementlari va o‘quvchining fikrlash jarayonini izohlab berishga asoslangan usullardan foydalanish tavsiya etiladi. O‘qituvchining qayta aloqasi baholovchi hukm berishdan ko‘ra, o‘quvchini fikrlashga undovchi, aniqlashtiruvchi va yo‘naltiruvchi xarakterga ega bo‘lishi muhim pedagogik shart sifatida qaraladi. Natijada sinfning umumiy kompetensiyaviy holati, tipik qiyinchiliklari, mavjud resurslari hamda alohida o‘quvchilarni individual qo‘llab-quvvatlash zarurati aniqlanadi. Aynan shu ma’lumotlar keyingi bosqichlarni samarali loyihalash uchun metodik asos vazifasini bajaradi.

Strategik loyihalash bosqichi diagnostika natijalariga tayangan holda pedagogik faoliyatni maqsadli rejalashtirishni nazarda tutadi. Mazkur bosqichda o‘quv mazmuni, ta’lim metodlari, topshiriqlar tizimi va baholash mezonlari kompetensiyaviy maqsadlarga muvofiq ravishda loyihalashtiriladi. Asosiy e’tibor har bir dars yoki mavzuni nafaqat muayyan bilimlarni egallashga, balki o‘quvchilarda aniq kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladigan faoliyatlar tizimi sifatida tashkil etishga qaratiladi. Modelda strategiyalar uchta o‘zaro bog‘liq qatlam asosida integratsiyalashtirildi. Motivatsion-yo‘naltiruvchi qatlam o‘quvchilarda o‘quv faoliyatiga ichki ehtiyoj va qiziqishni shakllantirish, vazifani shaxsiy maqsad sifatida qabul qilishga xizmat qiladi. Kognitiv-amaliy qatlam muammoli vaziyatlar, izlanish faoliyati, modellashtirish, tahlil va umumlashtirish orqali bilimlarni faol egallashni ta’minlaydi. Ijtimoiy-refleksiv qatlam esa hamkorlikda ishlash, samarali muloqot, o‘zaro baholash va o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Loyihalash bosqichining yakunida o‘qituvchi kutilayotgan natijalarni aniq baholash mezonlari bilan bog‘laydi. Masalan, o‘quvchi topshiriq mazmunini qayta ifodalashi, tanlagan yechim usulini dalillar asosida tushuntirishi, sherigining fikrini tahlil qilishi va zarur hollarda o‘z qarashlarini qayta ko‘rib chiqishi, xatolarni mustaqil aniqlashi va tuzatishi kutiladigan natijalar sifatida belgilanadi. Shu tariqa strategiyalarni tanlash jarayoni alohida metodni qo‘llashdan ko‘ra, ma’lum kompetensiyaviy natijaga olib keluvchi didaktik sharoitlarni yaratishga yo‘naltiriladi.

Sinf amaliyotida amalga oshirish bosqichi ishlab chiqilgan strategik modelning markaziy qismi bo‘lib, unda loyihalashtirilgan pedagogik g‘oyalar real o‘quv jarayonida amaliyotga tatbiq etiladi. Ushbu bosqichda o‘qituvchi o‘quvchilar faoliyatini boshqaruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va hamkor sifatida ishtirok etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tayanch kompetensiyalarni samarali rivojlantirish uchun pedagogik boshqaruvda ikki muhim tamoyil o‘rtasidagi muvozanatni saqlash zarur. Bir tomondan, o‘quvchilarga vazifalarni bajarish uchun aniq yo‘riqnoma, metodik ko‘rsatmalar va faoliyat tuzilmasi berilishi lozim bo‘lsa, ikkinchi tomondan, ularga mustaqil tanlov qilish, fikr yuritish, muqobil yechimlarni izlash, dalillar keltirish va hamkorlikni tashkil etish imkoniyati yaratilishi kerak. Amaliy bosqichda vazifalarni bosqichma-bosqich tashkil etish, murakkab topshiriqlarni kichik faoliyat birliklariga ajratish, tayyor yechimni berish o‘rniga qisman metodik tayanchlar yaratish, yo‘naltiruvchi savollar orqali o‘quvchining fikrlash jarayonini faollashtirish, juftlik va kichik guruhlarda rollarni maqsadga muvofiq taqsimlash hamda muntazam formatif qayta aloqani ta’minlash samarali didaktik shartlar sifatida ajratildi. Bunday yondashuv natijasida o‘quvchilarda topshiriqlarni faqat o‘qituvchi ko‘rsatmasi asosida bajarish emas, balki ularni mustaqil rejalashtirish, bajarish va natijalarini nazorat qilishga bo‘lgan tayyorgarlik bosqichma-bosqich shakllanadi. Bu esa o‘z-o‘zini boshqarish, mas’uliyatni his qilish va mustaqil ta’lim olish kompetensiyalarining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Refleksiv baholash va qayta loyihalash bosqichi modelning yakunlovchi qismi bo‘lishi bilan birga, uning uzluksiz rivojlanishini ta’minlovchi asosiy mexanizm ham hisoblanadi. Ushbu bosqichda o‘quvchi va o‘qituvchi bajarilgan faoliyat natijalarini oldindan belgilangan mezonlar

asosida tahlil qiladilar, erishilgan yutuqlar va mavjud muammolarni aniqlaydilar hamda keyingi faoliyat uchun zarur xulosalarni chiqaradilar. O‘quvchilar o‘z ishlarini tanqidiy baholash, xatolarning sabablarini tushuntirish, ularni bartaraf etish yo‘llarini izlash hamda keyingi faoliyat strategiyalarini rejalashtirish ko‘nikmalarini egallaydilar. O‘qituvchi esa o‘z navbatida qo‘llangan pedagogik strategiyalar samaradorligini tahlil qiladi, dars dizaynini takomillashtiradi, topshiriqlar murakkabligini o‘quvchilarning imkoniyatlariga moslashtiradi, qayta aloqa usullarini takomillashtiradi hamda individual ta’lim trayektoriyalarini ishlab chiqadi. Tadqiqot natijalari refleksiyaning asosiy pedagogik qiymati kompetensiyalarni yakuniy natija sifatida emas, balki doimiy rivojlanib boruvchi dinamik jarayon sifatida baholash imkonini berishida namoyon bo‘lishini ko‘rsatdi. Shu sababli ishlab chiqilgan modelda refleksiya yakuniy bosqich bo‘lishiga qaramay, u yangi diagnostik ma’lumotlarni shakllantiruvchi va keyingi pedagogik siklni boshlovchi muhim axborot manbai sifatida qaraladi. Natijada model uzluksiz takomillashib boruvchi siklik tizimga aylanadi va pedagogik strategiyalarni doimiy ravishda takomillashtirish imkonini beradi.

Olingan natijalar kompetensiyaviy yondashuvning didaktik mohiyatini boshlang‘ich sinf sharoitida aniqroq ko‘rsatadi: kompetensiya mazmunni bilish bilan tenglashtirilmaydi, u strategik harakat, ijtimoiy muloqot va refleksiv nazoratning birligi sifatida yuzaga chiqadi. Xususan, modelning diagnostik bosqichini alohida ajratish kompetensiyaviy ta’limda tez-tez uchraydigan metodik xatoni kamaytiradi, ya’ni o‘qituvchi “faol metod qo‘lladim, demak kompetensiya rivojlandi” degan soddalashtirilgan tasavvurdan uzoqlashadi. Bu jihat formatif baholashning o‘qitishni boshqarishdagi roli haqidagi qarashlar bilan uyg‘un keladi; unda baholash natijani qayd etishdan ko‘ra, keyingi o‘qitish qarorlarini asoslash uchun xizmat qilishi ta’kidlanadi [6]. Mazkur manbadagi yondashuvdan farqli ravishda, taklif qilinayotgan model formatif baholashni alohida texnika emas, balki strategiyalar zanjirining birlashtiruvchi mexanizmi sifatida talqin qiladi va shu orqali boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi uchun amaliyroq yo‘l xaritasini beradi.

Strategik loyihalash bosqichining kiritilishi kompetensiyaviy ta’limning nazariy talqinlari bilan hamohang, chunki kompetensiya “vaziyat-talab-faoliyat” uchligi doirasida shakllanadi va o‘quv vaziyatini didaktik dizayn qilish hal qiluvchi omil sanaladi [4]. Shunga qaramay, amaliyotda ko‘pincha o‘quv vaziyatlari predmet mazmuni bilan cheklanib, muloqot va refleksiya elementlari qo‘shimcha sifatida qolib ketadi. Bizning modelda esa muloqot va refleksiya loyihalashning teng huquqli qatlamlari sifatida ko‘riladi, chunki boshlang‘ich sinfda aynan shu ikki komponent o‘quvchining keyingi o‘qish tajribasini barqarorlashtiradi. Vygotskiy an’analariga tayangan didaktik qarashlar o‘quvchining rivojlanishi ijtimoiy o‘zaro ta’sir orqali vositalanishini ta’kidlaydi [2]; modeldagi ijtimoiy-refleksiv qatlam ushbu g‘oyani kompetensiyaviy natijalar bilan bog‘lab, hamkorlikni “faollik” emas, balki maqsadli kompetensiya rivojlanish sharti sifatida asoslaydi.

Amalga oshirish bosqichida qayd etilgan “strukturani berish va tanlovni qoldirish” muvozanati faol o‘qitish metodlari bo‘yicha xalqaro adabiyotlarda uchraydigan konstruktivistik pozitsiyalar bilan mos keladi, biroq ularning ba’zi talqinlarida o‘qituvchi roli haddan tashqari chekinib, boshlang‘ich yoshdagi o‘quvchilar uchun vazifa noaniqlashib qolishi mumkin [7]. Bizning natijalar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinfda kompetensiyalarni rivojlantirish “erkin izlanish”dan ko‘ra, didaktik tayanchlarning ehtiyotkorlik bilan berilishi va bosqichma-bosqich olib tashlanishini talab qiladi. Bu yondashuv Brunerning skaffolding haqidagi g‘oyasi bilan mazmunan uyg‘un bo‘lib, o‘quvchi mustaqilligi tayanchlar orqali qurilishini ko‘rsatadi [8]. Model bu g‘oyani amaliy darajada aniqlashtiradi: tayanchlar nafaqat bilimni tushuntirish, balki o‘quvchining strategiya tanlash va o‘zini nazorat qilish harakatlarini yuzaga chiqarishga qaratilishi zarur.

Refleksiv bosqich natijalari boshlang‘ich ta’limda refleksiya ko‘pincha yakuniy “o‘zimga baho beraman” jumlasi bilan cheklanib qolishini, aslida esa refleksiya strategiyani qayta tanlash va xatoni sababiy tahlil qilishga yo‘naltirilgandagina kompetensiyaviy ahamiyat kasb etishini

ko‘rsatdi. Bu holat metakognitiv ko‘nikmalar haqidagi tadqiqotlar bilan izohlanadi: o‘quvchi o‘z fikrlash jarayonini kuzata olmasa, bilimni transfer qilish imkoniyati cheklanadi [5]. Bizning modelda refleksiya bosqichi diagnostik bosqich bilan siklik bog‘lanadi, ya’ni refleksiya yangi diagnostik ma’lumot manbai sifatida ko‘riladi; bu esa kompetensiyalarning rivojlanishini uzluksiz jarayon sifatida boshqarish imkonini kuchaytiradi. Shu bilan birga, modelning cheklovi shundaki, u asosan sinf ichidagi didaktik boshqaruvga yo‘naltirilgan; oilaviy ta’lim muhiti yoki maktabning institutsional resurslari kabi omillar alohida parametrlar sifatida chuqur kiritilmagan. Kelgusida mazkur omillarni modelga integratsiya qilish uning prognozlash va moslashuvchanlik imkoniyatini oshiradi.

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan pedagogik strategiyalarning bosqichli modeli nazariy va metodik jihatdan asoslandi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni alohida metod yoki pedagogik usullar majmuasi sifatida emas, balki maqsad, mazmun, faoliyat, baholash va refleksiya elementlari o‘zaro bog‘langan yaxlit tizim sifatida tashkil etilishi lozim. Shu asosda ishlab chiqilgan model diagnostik yo‘naltirish, strategik loyihalash, sinf amaliyotida amalga oshirish hamda refleksiv baholash va qayta loyihalash kabi to‘rtta uzviy bog‘liq bosqichdan tashkil topadi.

Modelning birinchi bosqichi bo‘lgan diagnostik yo‘naltirish o‘quvchilarning mavjud kompetensiyaviy holatini aniqlash, ularning individual ehtiyojlari va rivojlanish imkoniyatlarini belgilashga xizmat qiladi. Strategik loyihalash bosqichida esa diagnostika natijalari asosida ta’lim mazmuni, pedagogik metodlar, topshiriqlar tizimi va baholash mezonlari kompetensiyaviy natijalarga muvofiq tarzda rejalashtiriladi. Amalga oshirish bosqichi ishlab chiqilgan strategiyalarni real o‘quv jarayoniga tatbiq etish, o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash va kompetensiyalarni amaliy faoliyatda namoyon qilish imkonini beradi. Refleksiv baholash va qayta loyihalash bosqichi esa erishilgan natijalarni tahlil qilish, mavjud kamchiliklarni aniqlash hamda keyingi pedagogik faoliyatni takomillashtirish uchun asos yaratadi. Mazkur bosqichlarning o‘zaro uzviyligi pedagogik jarayonning izchil, boshqariladigan va rivojlanuvchi tizim sifatida tashkil etilishini ta’minlaydi.

Nazariy jihatdan ishlab chiqilgan model kompetensiyani faqat bilim va ko‘nikmalar yig‘indisi sifatida emas, balki faoliyat, muloqot, mustaqil qaror qabul qilish va refleksiv fikrlash birligida shakllanadigan murakkab pedagogik hodisa sifatida talqin qilish imkonini kengaytiradi. Amaliy jihatdan esa ushbu model boshlang‘ich sinf o‘qituvchilariga pedagogik strategiyalarni tasodifiy yoki epizodik tarzda tanlashdan voz kechib, ularni aniq maqsadlar, mezonlar va kutiladigan natijalar asosida rejalashtirish imkonini beruvchi metodik yo‘l xaritasi vazifasini bajaradi. Modeldan foydalanish o‘qituvchining refleksiv faoliyatini kuchaytiradi, ta’lim jarayonida o‘quvchi faolligini oshiradi va tayanch kompetensiyalarni izchil rivojlantirish uchun zarur pedagogik shart-sharoitlarni yaratadi.

Tadqiqot natijalari asosida boshlang‘ich ta’lim amaliyoti uchun bir qator metodik takliflarni ilgari surish mumkin. Avvalo, o‘qituvchilar faoliyatida kompetensiyaviy diagnostikaga asoslangan rejalashtirish mexanizmlarini kengroq qo‘llash, ya’ni o‘quvchilarning boshlang‘ich tayyorgarlik darajasi va individual rivojlanish ehtiyojlarini hisobga olgan holda pedagogik strategiyalarni tanlash maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, dars jarayonida muammoli vaziyatlar, loyiha faoliyati, hamkorlikda o‘qitish, refleksiv topshiriqlar va formatif baholash vositalaridan tizimli foydalanish tayanch kompetensiyalarning samarali shakllanishiga xizmat qiladi.

Kelgusidagi ilmiy izlanishlarda ishlab chiqilgan modelni turli fan yo‘nalishlari kesimida qo‘llash imkoniyatlarini o‘rganish, uning turli tayyorgarlik darajasidagi boshlang‘ich sinflarda moslashuvchanligini aniqlash hamda samaradorligini empirik tadqiqotlar asosida baholash istiqbolli yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, tayanch kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida maktab, oila va ijtimoiy muhit hamkorligining ta’sirini o‘rganish, raqamli

ta'lim vositalari va sun'iy intellekt texnologiyalarining ushbu jarayondagi didaktik imkoniyatlarini aniqlash ham zamonaviy pedagogika uchun muhim ilmiy vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxodjayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: TDPU, 2012. 200 b.

2. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва: Лабиринт, 1999. 352 с.

3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с.

4. Flavell J. H. Cognitive Development. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1985. 240 p.

5. Black P., Wiliam D. Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment. London: King's College London, 1998. 32 p.

6. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. London: Routledge, 2009. 392 p.

7. Bruner J. S. The Process of Education. Cambridge: Harvard University Press, 1960. 128 p.

8. Болотов В. А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. Москва: Педагогика, 2003. 176 с.

9.Aygul Urazimbetova // Инновационные подходы к развитию навыков самостоятельного мышления у учащихся начальных классов// https://inscience.uz/index.php/socinov/issue/view/126

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
7-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694